

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ZDÁNlivý Mír

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Michal Bauer, Ph.D.

Autor práce: Iva Tesařová

Studijní obor: BOH

Ročník: 3.

2009

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

České Budějovice, 22. července 2009

Iva Tesařová

Děkuji panu doc. PaedDr. Michalu Bauerovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné připomínky a pomoc při zpracování stanoveného tématu.

Anotace

Bakalářská práce „Zdánlivý mír“ pojednává o tematice války v poezii 50. let 20. století. Úvodní část se zabývá historickými událostmi, které měli vliv na vývoj poezie a literatury, a dobovým kontextem. Tato práce popisuje představy kulturních referentů té doby o poezii a literatuře. Další část se věnuje vybraným autorům a jejich dílům. V práci se objevují jména jako: Konstantin Biebl, František Branislav, E. F. Burian, Miroslav Holub, Vítězslav Nezval a Ivan Skála. Interpretace básnických textů je zaměřena na danou tematiku, tedy tematiku války a míru. Z jednotlivých básní jsou vybrány a interpretovány motivy vztahující se k válečné tematice.

Annotation

The Bachelor work „Zdánlivý mír“ (“Illusory Peace”) deals with the theme of war in the poetry of the 1950s. It opens with a depiction of the historical events that had an influence on the development of poetry and literature, and describes the context of that period. The work goes on to describe the ideas of cultural speakers of that time regarding poetry and literature. It proceeds to focus on selected authors and their works. Such names as Konstantin Biebl, Frantisek Branislav, E.F. Burian, Miroslav Holub, Vitezslav Nezval and Ivan Skala appear in this work. The interpretation of poetic texts is oriented to the theme of war and peace. The motives related to the theme of war are chosen and interpreted from individual poems.

Obsah

ÚVOD	7
1 TAJEMSTVÍ POEZIE OČIMA VÍTĚZSLAVA NEZVALA	9
2 POEZIE PO ROCE 1948	11
3 OFICIÁLNÍ SHROMÁŽDĚNÍ.....	13
4 „NARÍZENÍ“.....	15
5 Z DÍLA KONSTANTINA BIEBLA (1898-1951)	18
5.1 BEZ OBAV (1951).....	19
6 Z DÍLA FRANTIŠKA BRANISLAVA (1900-1968)	26
6.1 POZDRAV POLSKU (1950)	26
7 Z DÍLA E. F. BURIANA (1904-1959)	30
7.1 ATOMOVÝ MÍR (1950).....	30
7.2 HORKÝM SRDCEM (1950).....	34
8 Z DÍLA MIROSLAVA HOLUBA (1923-1998)	37
8.1 DENNÍ SLUŽBA	37
9 Z DÍLA VÍTĚZSLAVA NEZVALA (1900-1958).....	41
9.1 CHRYPY A MĚSTA (1955)	41
10 Z DÍLA IVANA SKÁLY (1922-1997)	45
10.1 FRONTA JE VŠUDE (1951).....	45
SHRNUTÍ.....	49
ZÁVĚR.....	51
POUŽITÁ LITERATURA.....	53

Úvod

Bakalářská práce „Zdánlivý mír“ je zasazena do období na přelomu 50. let 20. století. V této době se udála spousta změn v kulturním životě na českém území. Roku 1945 skončila druhá světová válka, to mělo dopad na další vývoj.

V poválečném období začíná prosazovat své záměry komunistická strana, ta se dostává plně k moci roku 1948. V únoru 1948 dochází ke komunistickému převratu, to vede ke změnám ve společnosti. Co se literatury týče, je vyhlášen zákaz publikace těm autorům, kteří odmítli spolupracovat s vítěznou politickou mocí. Ostatní se musejí vyrovnávat s normami budovatelské kultury a požadavky sociálního realismu. Oficiální poezie se má podílet na vytváření nového společenského života.

Politici představitelé si svými zásahy do kulturního dění vynucují kontrolu nad uměleckou tvorbou, tím se zmenšuje publikační pole. To přináší konec svobodnému tvůrčímu hledání, vytrácí se široká škála poetik, programů a skupin, které se objevovaly v době protektorátu a ještě i těsně po válce.

Literatura má za úkol podporovat budovatelský zápas, je vtažena do boje za mír a do boje proti kapitalistickým nepřátelům. Požadavkem se stává, aby literatura byla přístupná všem, tudíž musí být psána srozumitelně pro široké vrstvy obyvatelstva, literatura spěje k tendenčnosti, měla by apelovat, její funkcí je didaktičnost. Literatura byla využita pro spoluutváření hodnotové orientace „nové společnosti“, proto se zdůrazňovala didaktická funkce literatury.

Kulturní a političtí představitelé se snaží literaturu a poezii normovat. Stanovují pravidla, jak psát umělecká díla, co musí tato díla splňovat. Hledají v minulé literatuře vzory pro svoje záměry, aby lidé viděli, že socialistický realismus má své kořeny již v dřívější době.

Postupem se vymezují také „vhodná“ témata, např. oslava vítězství revoluce a politiky komunistické strany, boj za mír, protiválečná témata, budování a další. Nežádoucí se stává improvizace, náhodnost, díla spirituální a existenciální. Těmito zásahy se ztrácejí zásadní rozdíly mezi autory.

V této době nebylo lehké tvořit díla příliš individuální. Některým autorům se to ale podařilo, ne všechna díla spadla tedy do schematičnosti a nakonec do zapomnění, protože schematická díla nedosahovala takových uměleckých kvalit.

Naším úkolem bude zaměřit se na některá díla konkrétních autorů. Pozornost věnujeme Konstantinu Bieblovi (sbírka Bez obav), dále Františku Branislavovi (sbírka Pozdrav Polsku), E. F. Burianovi (Atomový mír, Horkým srdcem), Miroslavu Holubovi (Denní služba), Vítězslavu Nezvalovi (Chrpy a města) a Ivanu Skálovi (Fronta je všude). V jejich sbírkách se budeme zabývat tematikou války.

1 Tajemství poezie očima Vítězslava Nezvala

Svou bakalářskou práci bych chtěla uvést citací slov Vítězslava Nezvala, v nichž charakterizuje poezii, její vznik a následnou interpretaci.

Vítězslav Nezval byl jedním z velkých autorů, kteří se angažovali v literatuře v době, o níž budeme v této práci hovořit, tedy v době 50. let 20. století. Vítězslav Nezval níže uvedený příspěvek otiskl jako předmluvu¹ při příležitosti vydání svých veršů, jež předcházely sbírce Chrypy a města z roku 1955. Je to poselství pro nelehkou nebo nepříznivou dobu, kdy autoři byli pod diktátem socialistických zástupců a měli svou tvorbu podřizovat budování socialistické společnosti.

„Poezie je vždy svým způsobem příležitostná. A přece, rozeznění vnější okolností, je básnické dílo víc než jen glosou na okraj dne, na okraj roku. Ustaluje příležitostné, dává mu nečekанý třpyt, naléhavost čerstvého zážitku a čar hodnot dávnověkých...

Poezie nemá ráda, piší-li se pro ni zákony a nařízení, a přece podléhá, i když zdánlivě vymykajíc se jim, svým přirozeným zákonům jako člověk. Je těžko odhalit v ní jiný obsah, než jaký je v ní právě zformován jejími výrazovými prostředky, právě tak jako je těžko odhalit její formu mimo to, co má obsaženého. Hádání o její smysl je stejně problematické jako hádání filosofů o smysl života. Je vášnivě zaujatá, vždy něčemu straní a něčemu odporuje, i když třeba jen grimasou, i když třeba jen gestem. Má raději mimiku než výřečnost, v tom je její plastičnost a cudná síla.

V tom se podobá čínskému obrázkovému písmu, neboť při vší přesnosti rozvlňuje v nitru člověka jeho svrchní i spodní tóny, jeho paměť. Touto svou schopností říká vždy víc, než sděluje, napovídá vždy víc, než řekla. Tím se připodobňuje přírodě a skutečnosti mocněji než intelektuálnímu výtvoru, neboť je mnohoznačná. Je srozumitelná, i když těžko vyložitelná v ryze rozumovém smyslu. Přerůstá samu sebe silou své působnosti a hlavně tím se liší od prózy.“²

Vítězslav Nezval se zde mimo jiné zamýšlí i nad problematikou interpretace básnického díla. Jak říká, poezii nelze stanovovat hranice, připravovat pro ni zákony,

¹ Verše byly otištěny spolu s touto předmluvou v roce 1954 v Básnickém almanachu.

² GALÍK, Josef. Česká literatura po roce 1945 (1945-1969). Olomouc: Univerzita Palackého, 1987.s. 24.

protože ona se stejně vždycky bude aspoň částečně vymykat, překračovat „nařízení“.
Její podléhání něčemu je většinou jen zdánlivé. To je pro poetiky některých autorů 50.
let 20. století příznačné. Poezie dokáže říct víc než to, co je obsaženo ve slovech, která
ji utvářejí.

2 Poezie po roce 1948

Rok 1948 se stal rokem zlomovým pro společenský vývoj na našem území, přinesl mnoho nového, změny neminuly ani literaturu. Literatura a hlavně poezie velmi rychle reaguje na nové dění. Poezie předcházející doby často bojovala proti společnosti, snažila se revoltovat, přicházela stále s něčím novým, hledala individuální cesty. Tento přístup se ale měl změnit.

Únor 1948 byl poznamenán komunistickým převratem. K moci ve státě se dostává komunistická strana, začíná období totalitního režimu. Komunističtí zástupci začínají prosazovat normy dle sovětského modelu. Pro totalitní systém je typická snaha vše organizovat, pořádají se nejrůznější akce, do hry v literatuře vstupuje také cenzura. Některým autorům byl vysloven zákaz publikace, protože nevyhovovali novému trendu.

Normování zasahuje do všech oblastí kulturního a společenského života. Vše se musí pečlivě nalinkovat, chtějí určovat život celé společnosti, snaží se ovlivňovat myšlení. Komunistickému režimu šlo o to zneškodnit individualitu, myšlenkou byl vznik spravedlivé beztřídní společnosti.

Politická kultura potřebuje kontrolovat uměleckou tvorbu. Snaží se zkonstruovat jedinou estetickou normu. Kulturní reprezentanti přicházejí s kultem klasiků, snaží se lidem dokázat, že je na čem stavět, že nově vznikající umění má na co navázat, pokouší se nové umění vřadit do souvislostí, aby získalo na hodnotě.

Ustanovování norem vede samozřejmě k jejich porušování. Jak už sám Nezval říkal, poezii nelze určovat, jak má vypadat. Jak díla vznikají, dochází k různým variantám a obměnám těchto norem. Je to dáno tím, že každý člověk má svůj jistý způsob uvažování, takže docházelo k různým výkladům normy. Každý autor si mohl zpracovat normy po svém. Z toho plyne, že samotná tvorba vede k přestupování normy, nelze vytvářet totožná, normu kopírující díla.

V době po roce 1948 vznikala díla vyznačující se rysovými a motivickými shodnostmi. Normována byla jak témata, tak postavy. Hrdinou literárních děl se stával dělník, kolchozník, členové strany, pionýři a jim podobní. Budování socialismu bylo považováno za hrdinství.

Základním krédem poezie této doby byla služba lidu. Oficiální poezie se měla podílet na utváření nové společnosti. Dle toho se řídí tematika i poetika tehdejší poezie.

Poezie, stejně tak jako všechna umělecká tvorba, dostala za úkol zapojovat se do budovatelského zápasu, měla bojovat za mír.

V poezii mezi léty 1948-56 se tedy setkáváme přednostně s budovatelskými náměty, důraz je kladen na kolektivní řešení problémů. V básních se oslavuje pracovní úsilí. Básně mají agitační charakter. Pohled na společnost se značně zjednodušuje, mechanicky jsou nám předkládány třídní rozpory v oblasti společenského vývoje. V básnických projevech se neseťkáváme s individualismem, ten byl překážkou socialistickému budování společnosti, toto budování staví totiž na kolektivismu.

Básník se ve svých dílech stylizuje často do postavy vojáka, který bojuje na všech frontách za lepší život.

3 Oficiální shromáždění

Vše, čím jsme se doteď zabývali, bylo nutné také vyslovit na oficiální úrovni. Konaly se tedy nejrůznější schůze literátů, kde byly přednášeny požadavky doby. Kulturní představitelé zde prezentovali své referáty, které měly být základem nového umění. V literatuře mluvíme o socialistickém realismu.

Roku 1949 se konal I. sjezd československých spisovatelů. Byl jednou z velmi významných akcí, které měly vliv na další vývoj v literatuře. Veškeré referáty byly naplněny nadějí v lepší budoucnost, nechyběly sliby. Literáti se měli naladit optimisticky a ve stejném duchu i psát.

Na začátku roku 1950 následuje konference SČSS, účastnilo se jí na 200 českých a slovenských spisovatelů. Základním tématem byla česká poezie. Konference probíhala za přítomnosti i některých oficiálních představitelů české i zahraniční kultury a politiky. Na konferenci se dostavil např. Zdeněk Nejedlý, jakožto ministr školství, věd a umění, dále náměstkové ministra informací a osvěty J. Hušek a L. Čivrný, rada sovětského velvyslanectví P. G. Krekotěn, kulturní přidělenci rumunského a bulharského velvyslanectví I. Fotinová a K. Kjuljavkov, z národních umělců můžeme jmenovat Marii Majerovou a Ivana Olbrachta.³ Jedním z významných referátů, který zde byl přednesen, byl referát Ladislava Štolla *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii*, k němuž se dostaneme v jedné z následujících kapitol. Na této konferenci přispěl také svým projevem Jiří Taufer. Jak je patrné, tohoto sjezdu se účastnila spousta vlivných lidí, najdeme mezi nimi jména známých autorů, politiků a jiných osobností kulturního života té doby. Každého z nich zajímal budoucí vývoj literatury a kultury vůbec, někteří přispěli i svými příspěvky a názory.

Roku 1956 následuje v pořadí II. sjezd československých spisovatelů, který je jedním z hraničních bodů období 50. let. Po něm se uvolňuje napjatá atmosféra, která tu do té doby panovala.

K dění v poezii se mimo jiné vyjádřil i Vítězslav Nezval. Vnímá ho jako naprosto neuspokojivé. Ve svém referátu *O některých problémech současné poezie*⁴ se

³ TAUFER, Jiří. *Projev na konferenci SČSS 22.1.1950* [online]. [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=74>>. ISSN 1802-4726. Úvodní slovo Michala Bauera.

⁴ referát z roku 1956

vyjadřuje k tomu, že není možné něčím ohraničovat tematiku poezie, že nikdo nemá právo omezovat svobodu poezie.

„Nic mně není cizejší než domnívat se, že poezie má být obehnána magickým kruhem, za který by neměla přístup slova z dílny soustružnickovy. Vždycky jsem si uvědomoval, že poezie asimiluje každý prvek, ať jakkoliv poetický. Není ovšem osudnějšího nedorozumění než myslet si, že tematika sama o sobě rozhoduje o tom, je-li báseň básní, a jakou je básní. Socialistický básník, který by zatarasil dveře své dílny před prvky toho, co se nazývá poezií občanskou, před prvky z jakékoli lidské činnosti, osudně by se ochuzoval.“⁵

Poezie reaguje na svou dobu a témata, která se jí nabízejí, reflektuje, co se kolem ní děje. Autor by se tedy neměl před ničím uzavírat a držet se striktně jen jednoho okruhu témat, ale měl by být tvořivý, aby jeho dílo neztrácelo na ceně a aby bylo aktuální. Je důležité mít oči otevřené a přijímat vše, co nám svět a společnost nabízí, nevyhýbat se něčemu, co je vlastně naprosto přirozené. Tím poukazoval na to, že by se člověk neměl striktně upínat k normě a nevidět nic okolo sebe.

⁵ PŘIBÁŇ, Michal (editor). *Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-1958)*: Antologie k Dějinám české literatury 1945-1990. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002. s. 428.

4 „Nařízení“

První kapitolu jsme věnovali pohledu Vítězslava Nezvala na poezii, v předmluvě ke svým veršům pronesl, že poezie nemá ráda zákony a nařízení, nyní se tedy podívejme, jak se k poezii staví kulturní představitelé 50. let 20. století, zástupci socialistického smýšlení.

Jedním z hlavních představitelů kulturního života té doby byl Ladislav Štoll, který zasahoval do literárního dění. Ve svých referátech na různých konferencích a sjezdech představoval, jak by se mělo nakládat s novými skutečnostmi, jak by měli autoři postupovat při jejich popisu, jak by měli přispívat slovy k budování socialistické společnosti a tvorbě socialistické budoucnosti. Poukazoval na vzory z minulosti, předkládal požadavky, které by měla socialistická literatura splňovat.

Ve svých projevech se zaměřoval na nejrůznější okruhy kulturního dění. Jeden z jeho referátů se zaměřoval výlučně na poezii. Je jím jeho známá stať *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii*.⁶ Poukazuje zde na socialistickou tradici, předkládá spisovatelům jména těch autorů, od nichž se mají učit, přesně vymezuje i to, čemu se mají od nich učit. Odsoudil měšťáckou literaturu, formalistickou poezii, úpadkovou buržoazní poezii. Nejsou pro něj přijatelné, nejsou totiž s to sloužit socialistickému pojetí literatury. Odkazuje na klasiky jako Nerudu, Neumanna, Wolkera.

Podotýká ale zároveň, že nejde o to je zcela ve všem beze smyslu napodobovat. Doba se přeci jen od dob těchto klasiků změnila, jejich díla mají být pouze příkladem, jak vytvářet vlastní jedinečná díla. Autoři si mají vzít inspiraci z jejich životního optimismu, třídního a bojovného rázu jejich umění. Autoři dnešní doby musí být schopni vzít na sebe odpovědnost za přestavbu světa a člověka. Přeci jen musíme mít stále na mysli, že šlo o budování nového společenského a kulturního uspořádání.

Důležité tedy bylo, aby díla byla psána jasně a byla srozumitelná pro nejširší okruh čtenářů, orientovala se především na dělníka. Poezie musela směřovat do budoucnosti, verše měly být nabyty optimismem a nadějí v lepší zítřky. Nežádoucím se stal subjektivismus a pesimismus jakéhokoli druhu.

⁶ ŠTOLL, Ladislav. *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii*. Praha: Orbis, 1950.

Jak již bylo zmíněno, v socialismu převládala snaha lidem podsouvat určitá opatření. Nebyla dovolena přílišná svoboda rozhodnutí.

I v projevu Zdeňka Nejedlého ze dne 6. března 1949⁷ se setkáváme s podobnými tezemi jako u Ladislava Štolla.

Zdeněk Nejedlý začíná své vyjádření o literatuře slovy: „*Než tím už přecházím k vlastnímu temat: jaké jsou úkoly naší literatury.*“⁸ Tím dává jasně najevo hned na začátku svůj záměr a svůj postoj k věci. Literaturu pokládá za instituci, která má sloužit k dobru lidu. V dalších větách hlásá, že literatura má být z dnešního světa, tedy ze světa dělníků, rolníků, má se věnovat památným dnům únorovým z roku 1948. Literatura má lidem ukazovat smysl budování nového světa, žádá si aktuálnost.

Vzápětí dodává, že tento úkol může splňovat jen realistické umění, budovatelská literatura. Podotýká, že si nelze hrát s neskutečnými pojmy a představami, tak jako tomu bylo v některých literárních směrech doposud. Dává na vědomí, že literaturou se dá vychovávat, vést a vzdělávat lid, velmi mu záleželo na této výchovné funkci. Literatura dosahuje prý daleko větších účinků, než je sto sama věda nebo školní výchova. Spisovatel si musí tuto obrovskou zodpovědnost uvědomovat, musí si být vědom, že má schopnost prostupovat až do lidských srdcích a působit tak výchovně na jedince. Musí tedy naplňovat úkoly, které si od něj společnost žádá, protože jiné ovlivňování je naprosto nežádoucí.

Jak vidíme, probíhaly snahy literaturu svázat, omezit, rozdat jí úkoly, autoři se tomu museli buď podvolit a hlásat ty „správné názory“, nebo je čekal zákaz publikace.

Zdeněk Nejedlý se staví k věci tak, že odkazuje na příklady z ruské literatury, mluví o velkých ruských autorech jako byli Čechov, Gogol, Gorkij, Dostojevský. Jak říká, stavěla naše literatura již dříve na ruském románu, i dnes bychom si, dle jeho slov, měli brát z nich příklad. Odkazuje také na naše historiky, např. Palackého, Jiráska, Wintera a další. Vidí věci tak, jak potřebuje, jak se mu zdá vhodné, aby to splnilo funkci propagátorskou. Na základě propagandy docházelo v této době k různým desinterpretacím. Interpretovali si totiž díla, tak jak se jim hodilo.

⁷ přednesen na sjezdu spisovatelů v roce 1949

⁸ NEJEDLÝ, Zdeněk. *O úkolech naší literatury* [online]. [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=25>>. ISSN 1802-4726.

Když Zdeněk Nejedlý zmiňuje kolektivitu naší české literatury, nemůže opomenout hovořit o době národního obrození, kdy úkolem literatury bylo znovuobjevení českého jazyka. Pro období národního obrození to bylo nevyhnutelné, aby se literáti spojili v jeden velký proud, protože bylo zapotřebí vybudovat nově celou kulturu, která po staletí upadala.

„A přece tu cítíme, že je tu něco spojuje: společný názor na úkol literatury v tomto pokročilém již stupni vývoje, na lidovost a demokraticismus v době pokročilého již liberalismu, na poměr k cizí světové literatuře o mnoho jiného.“⁹

V národním obrození viděl přesně to, čeho potřeboval docílit ve své době. Chtěl, aby se literáti semkli za účelem výstavby nového světa, socialistického uspořádání. Dokazuje na těchto příkladech, že literatura je schopna působit hlavně jako šik, jde mu o celek. Obhajuje to tím, že působení literátů jako celku neubírá nic z možnosti individuálního rozvoje.

⁹ NEJEDLÝ, Zdeněk. *O úkolech naší literatury* [online]. [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=25>>. ISSN 1802-4726 . část 2.

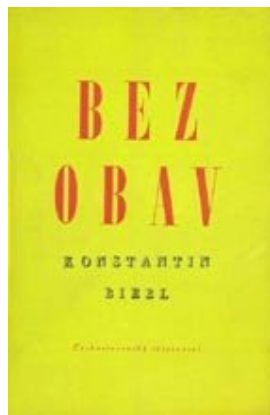
5 Z díla Konstantina Biebla (1898-1951)

Konstantin Biebl se ve své poezii často vracel k válce. Téma války spojuje se sociálními motivy, objevuje se u něj milostná poezie, zálibu našel také v exotických tématech, což bylo typické pro tehdejší avantgardu.

Jeho tvorbu završuje sbírka „Bez obav“, která obsahuje verše z let 1940-1950, jedná se o velmi různorodou směs básní, zahrnuty jsou zde protinacistické verše, dále pak aktuální témata obnovy společnosti, vyslovuje se i k básnické tvorbě samotné.

5.1 Bez obav (1951)

Po druhé světové válce vychází Bieblova jediná poválečná sbírka *Bez obav* (1951), jež shrnuje verše z let 1940-50. Tato sbírka je politickým dokumentem své doby, zrcadlí společenský vývoj od první světové války do současnosti.¹⁰

Ve Slovníku českých spisovatelů od roku 1945 (1995) se dozvídáme, že se jedná o antinacistické verše. Hrůzy fašismu jsou stupňovány až do přeludných podob, snových vidin.

V této sbírce navazuje Biebl na svou předválečnou surrealistickou poezii. V poválečných verších se však staví do role přesvědčeného stoupence socialistického vývoje země, ani on se tak nevyhnul zcela schematickým tendencím. Současně ale bránil v satiricky útočných, ironických manifestech a pamfletech svébytnost poezie proti dogmatickým normám, které se snažila předkládat dobová kultura a kulturní politika.

Sbírka je velmi různorodá. Biebl tak vytvořil na začátku 50. let dílo, které se stalo protiváhou primitivismu, jež se rozvíjel v tehdejší básnickém projevu.

Objevuje se zde nový přístup k válce. Jak tvrdí Pavelka (1983) „Bez obav“ se rovná řešení mezinárodní politické situace, kdy byly započaty lokální války (Řecko, Korea) a kdy znovu vyvstává nebezpečí světové války. Bieblova protiválečná poezie

¹⁰ PAVELKA, Jiří. *Hledání místa v dějinách*. Praha: Československý spisovatel, 1983. s. 215.

odpovídá na otázky doby, reaguje na vnitřní společenskou a současně na mezinárodní politickou situaci.

Ve verších se objevují poetistické hříčky, ty ještě stále mají vliv, používá jednoduché vtipné metafory.

V tematice oddílu Panychidy lze postřehnout dvě časové roviny. První časová rovina je zaštitěna vzpomínkou na padlé z první světové války, ta se nám prolíná s mrtvými z koncentračních táborů a partyzány z druhé světové války. Věnuje se i válce korejské.

Tato velká témata se snaží zdůvěrnit pomocí civilních detailů. Verše věnované obětem obou světových válek jsou proniknuty básněmi s intimní tematikou, ale i scénami všedního života.

Podívejme se nyní tedy na jednotlivé básně, ať si prokážeme pravdivost výše uvedených tezí.

Celá sbírka je uvedena následujícími verši:

*„Uprostřed všech možných ismů
Zvedl se jednom jediný
Nesporný vavřín leninismu
Ten který vyhrál dějiny“¹¹*

Toto čtyřverší nám dokladuje to, o čem už jsme mluvili, že po roce 1948 vedly tendence k tomu, aby vznikl jen jeden umělecký směr. Šlo o ustalování jediné estetické normy. Dřívější doba se vyznačovala rozmanitými směry a programy, nyní ale platil jako oficiální jen směr jediný, a to leninismus. V posledním verši si můžeme všimnout nadsázky. Leninismus protentokrát ovládl jako jediný dějiny.

Staré rakouské zákopy

Báseň je orientována na první světovou válku. Sám lyrický subjekt byl přítomen těmto neblahým událostem, viděl umírat lidi, kteří v první světové válce bojovali. Zdůrazňuje emoce, jež panovaly na bojišti, byl to hlavně vztek, který vedl vojáky

¹¹ BIEBL, Konstantin. *Bez obav*. Praha: Československý spisovatel, 1951. s. 7.

kupředu přes ostatné dráty. Všude zní křik, ten je stále slyšet z dálky, to znamená, že nelze zapomenout. Lyrický subjekt vzpomíná padlé, byli to lékaři, knězi, advokáti, úředníci. Můžeme vidět, že v armádě byla zastoupena mnohá povolání, bojovalo se bez rozdílu. Ti všichni zaplatili svým životem.

I další verše jsou plny velmi morbidních obrazů, padlí vojáci v hlíně. Přeživší vojáci odnímají například mrtvým jejich holinky. „*Jenom šikovatel líný// Dá si klidně zouvat holinky// A vystrkuje přitom nohy// Z hlíny.*“¹² Všude se plazí slimáci a lezou vši, věnují se mrtvým. Z těchto veršů číší ironie, snaží se zlehčit situaci. „*Přes dráty a kolíky// Lezou vši a slimáci// Poniklovat vojákům jejich zrezivělé knoflíky// Nerušte je při práci*“¹³

Život na bojišti je ztížen i vědomím, že se dopředu počítá s tím, že padnou. Ještě když jsou naživu, tak už se vyrábí pomníky padlým, to zesiluje bezmoc a touhu se vrátit.

Tryzna

Obrazem mladého medvěda nás přivádí k čerstvým hrobům na Bílé Rusi, tento medvěd se hrabe ve sněhu a rozrývá hroby, hraje si s lebkou v domnění, že je to sněhová koule. Mrtví jsou bývalí vězňové, jsou to zatčení a popravení partyzáni, stromy jim zaskřípají nad hrobem, větší pocty se jim nemůže dostat, byli popraveni a pohřbeni jako zvěř.

Žalm

Lyrický subjekt promlouvá k židovskému národu. Táže se jich, proč se nechávají tupě odvážet do koncentračních táborů. Chtěl by vědět, v co ještě doufají v době svého ponížení. Nechápe je, připomíná, že jejich Mesiáš nechodí nikdy včas. Apeluje tak na ně, že by se neměli poddávat osudu, ale sami by se měli zasadit o svůj život a ne jen čekat na zázrak, který nepřichází. Nakonec si z nich utahuje, ironizuje jejich Mesiáše. „*Snad ještě přijde vkrátku// Pěšky// Nebo na oslátku// S nákladem datlí// oliv// vína// Všeho co rodí v dálce Palestina*“¹⁴

¹² BIEBL, Konstantin. *Bez obav*. Praha: Československý spisovatel, 1951. s. 26.

¹³ Tamtéž, s. 26.

¹⁴ Tamtéž, s. 32.

Válečné ticho

Válečné ticho připomíná lyrickému subjektu měsíční krajinu, nikde nejsou žádné vesnice, lesy. Jakmile zmizí mraky, může člověk vidět jen samé krátery. Ve válce „*Spatříte koncentrační tábor// Obehnaný ostnatým drátem// Není to nic jiného// Nic jiného to není než veliká trnová koruna// Pro dvacet tisíc hlav*“¹⁵ Utrpení židů za druhé světové války přirovnává k mukům Kristovým, v tomto obraze se odráží všechno utrpení, zoufalství, které koncentrační tábory přinášely. V dalších obrazech ukazuje, jak bylo se zajatci zacházeno, přirovnává je, jako by byli dřívím přivezeným z lesa, tak se k nim chovali gestapáci při vykládání v tábore. Přeje gestapákům zhynout za pravé ruské vánice, aby je zasypal bílý sníh za jejich černou práci. Zde nám kontrastuje černá a bílá, bílá je symbolem nevinnosti, bílý sníh dokáže zakrýt to špatné, které je symbolizováno černou barvou, zde jde konkrétně o černou práci, tím je myšleno vraždění a upalování lidí v koncentračních táborech.

Julius Fučík ve vězení

Ve vězení člověk ztrácí lidskou tvář, je už jen rouchem, ztrácí svou hrdost. Ničí ho výslechy, dělají záznamy toho, co jim vězňové řeknou, prozradí. Lyrický subjekt oslavuje Julia Fučíka, opěvuje jeho hrdost, jeho přímou. Jeho duše je prý zvyklá všemu, nepoddá se. V dalších verších na něj apeluje, ať ještě vydrží. Připomíná mu při té příležitosti Sevastopol. Jeho sílu vidí v srdci, kde není ani trochu strachu. Dokáže překonat všechna příkoří. On nám dodává sílu věřit, jeho tvář je krásná tímto udatenstvím, zmiňuje též, že je komunista.

Matějská pouť

V básni „Matějská pouť roku 1943“ se setkáváme s obrazy směřících se gestapáků, tímto hovorovým pojmenováním příslušníka gestapa, dává lyrický subjekt najevo svůj vztah k nim, opovrhne jimi, jeho přístup k nim je negativní. Zmiňuje se také o výsleších na Pankráci, které v té době probíhaly. Postihuje pravý smysl těchto procesů. Šlo o to lidi přinutit k předem uložené výpovědi, šlo o naučené a opakované výpovědi, nebyla žádná možnost uniknout. Výslechy a následná přiznání mu připomínají divadelní představení, zatčení jen opakují to, co jim vtloukali do hlavy.

¹⁵ BIEBL, Konstantin. *Bez obav*. Praha: Československý spisovatel, 1951. s. 33.

Džungle kolem nás

V alegorických verších „Džungle kolem nás“ nás zavádí do džungle na Sumatru. Jde vlastně o alegorické vyjádření dění v Evropě té doby. Apeluje na nás jako na čtenáře, ať bojujeme za každou cenu, ať nehledíme na to, kolik lidí padne, když je to za dobrou věc. „*Bud' me stateční jak Atčíňané na Sumatře// Ať padne kdo padne nezáleží na nikom// Jen když ukážeme té gestapácké chátře// Jak přerůstá džungli vysoký dammarový strom*“¹⁶ Jde o to, aby gestapo vidělo, co dokáže semknutý lid, nic jim nedat zadarmo. Důležité je vyniknout, povznést se nad džungli a nedat jí šanci, aby nás pohltila.

Nálety

V „Náletech“ se zase zmiňuje o bombardování měst. Připomíná padající popel v Pompejích, přidává dopadání fosforu na Berlín. V dnešní době se to posunulo, nepadá už jen popel, ale hlavně chemické látky, fosfor a podobné. Ukazuje ničící schopnost novodobých zbraní, po jejich ataku zůstávají rozbořené ulice, trosky činžáků a bank. „*Že mají pohřeb slavné Drážďany*“¹⁷ Města se nacházejí pod křídly pilotů, ti shazují z výšky bomby, zanechávají za sebou hořící města, kde nezůstal kámen na kameni. Vše je jen ničeno, nic a nikdo není ušetřen, to je otřesným zjištěním.

Nacismus

„Nacismus“ přinesl domy srovnané se zemí, psí víno se nemá po čem pnout, protože po bombardování nezbyl jediný sloupek, na který by se tato pnoucí rostlina mohla namotat. To umocňuje všechno zlo, zoufalost vyhrocené válečné situace. I ta příroda ztratila své místo pro život. V přírodě vidí naději, pokud strhnuté psí víno najde alespoň kousek nerozpadlé zdi, tak to znamená, že není ještě všemu konec, je ještě na čem stavět. Naděje ještě žije.

V dalším obraze se zaměřuje na poválečné děti, které už neznají minulost svých rodičů, žijí si bezstarostně. Pak se tu ale objevuje starý flašinetář, pamětník všech těch hrůz, ten nemůže zapomenout na to, co bylo, v uších mu stále znějí kroky obětí z Dachau, Mautthausenu, Osvětimi, hrůzy nacistické diktatury se mu stále připomínají.

¹⁶ BIEBL, Konstantin. *Bez obav*. Praha: Československý spisovatel, 1951. s. 118.

¹⁷ Tamtéž, s. 123.

Albánci

Báseň „Albánci“ je věnována partyzánskému odboji. Vzdává hold Albáncům, kteří si chrání své hory, sympatizuje s nimi, alespoň je vidět snaha se postavit zlé moci.

Básníci jsou pro mír

V „Básníci jsou pro mír“ odkazuje na Koreu a hořící čínské vesnice. Podotýká, že čínští básníci píšou pro mír, nechtějí válku, nemohou už se více dívat na to nepřestávající ničení a nelidské zabíjení. Myslí, že je úkolem básníků, aby se vyjadřovali k těmto tématům a vyslovovali svůj nesouhlas s válkou a zabíjením.

Píseň práce a míru

„Píseň práce a míru“ se tematicky zaměřuje na poválečnou dobu a vypořádáváním se s pozůstatky války. Říká, že by se mělo demonstrovat pro výstrahu proti válce. Všude se nacházejí trosky letadel a tanků, které jsou postupně likvidovány. „*Kdy rozmontuju celé tělo války// Nestoudnost její mršiny// jež nedovede sama shnit*“¹⁸ Na válku nelze tak rychle zapomenout, musí se nejprve odstranit všechny její fyzické připomínky, ty tu po ní zůstávají. Válka nedokáže samu sebe odklidit ze světa, musí se tomu pomoci, jinak by tu zůstala stále s námi. Všude v terénu probíhají odklízecí práce a boje, bojuje se za mír.

Válku v Koreji připomíná soud s generálem MacArthurem, který se na ní podílel. Přirovnává ho ke kondorovi, který chtěl do svých drápů polapit celou Koreu a zničit ji, rozdrtit ji svými drápy. Nejprve tu máme obraz poklidné krajiny, vtom ale přilétají američtí „bombardéři“ a stíhačky a všechno se kazí.

Tisícere díky všem na konci básně je určen těm všem, kteří bránili svou zem, kteří bojovali do posledního zbytku sil proti zlu a nepravu.

¹⁸ BIEBL, Konstantin. *Bez obav*. Praha: Československý spisovatel, 1951. s. 225.

Ve svých básních Konstantin Biebl postupuje od zážitků z první světové války, ta je pro něj nezapomenutelná. Lyrický subjekt jakožto pamětník války, vnímá, co se tam dělo, slyší a vidí vojáky, kteří umírali. Viděl smrt, proti té se tlačil život, mrtvým spolubojovníkům brali například jejich boty a podobné, aby oni sami měli větší šanci na přežití, taková byla krutá realita.

Ironizuje společnost, která již dopředu vyráběla pomníky pro padlé za jejich života, přijde mu to absurdní. Svět už tedy dopředu věděl, že se nevrátí, že je to marné. Ohromuje ho, jak lehko je člověk nahraditelný, jeden nahradí druhého, na místo mrtvého nastoupí další a tak to jde stále dokola. V tom spočívá hrůza válečné mašinérie. Přicházejí další a další a jen málokterí se vrací.

Když se věnuje tematice koncentračních táborů, používá biblických motivů, plot s ostnatým drátem mu přijde jako trnová koruna. Vytýká židům jejich netečnost k životu, jejich čekání na spásu shůry v podobě mesiáše. Naznačuje jim, že o svůj život se musí zasloužit sami, sami si ho musí vybojovat, nelze jen čekat, že bude bojovat někdo za nás.

Dobu druhé světové války charakterizuje jako hnědou dobu, archeologové po ní najdou jen spousty hromadných hrobů plných kostí, nikde žádné šperky, nic. Válka už je ale minulostí, už dle něj doznívají flétny lidských kostí a bojuje se za mír, tím vychází vstříc budovatelskému nadšení.

Básník se tedy stylizuje do postavy vojáka sloužícího budoucnosti.

6 Z díla Františka Branislava (1900-1968)

6.1 Pozdrav Polsku (1950)

Jak se dozvídáme u Petrmichla (1962) byla sbírka „Pozdrav Polsku“ psána „na lešeních“ poválečné Varšavy. V této sbírce autor formuluje poměrně široce nové poválečné skutečnosti nastupujícího socialistického světa a také obraznost jeho poezie se přizpůsobuje novým politickým a lidským zkušenostem.¹⁹

Hned v úvodní básni nalézáme patetické verše plné naděje. „*Zvon za zvonem aby zněl naději*“²⁰ Autor se neodklání od socialistické poezie, naopak její prvky zahrnuje do svých básnických projevů, propojuje to, o čem chce psát, s tím, co se po něm žádá.

První básně jsou věnované Polsku a polskému lidu, mluví zde o sterém pokoření, o ranách, které museli přestát, o slzách, které tekly proudem. Nezapomíná ani připomenout krev, jež smáčela polskou zem. „*Raněnou zemi tekla rodná krev// tolikrát proudila až na kořeny*“²¹ Zasažení válkou bylo hluboké, krev se dostala až ke kořenům, muselo se překonat tolik příkoří a přestát mnohá pokoření, aby znovu mohla tato země povstat a opět se pokrýt květy a rodit.

¹⁹ PETRMICHL, Jan. *Patnáct let české literatury 1945-1960*. Praha: Československý spisovatel, 1962. s. 61/62.

²⁰ BRANISLAV, František. *Pozdrav Polsku*. Praha: Melantrich, 1950. s. 12.

²¹ Tamtéž, s. 13.

Když píše, že lidé nežnou svá pole, znamená to dobu válečnou, pole jsou zbídačena válkou a lidé mají jiné starosti než se starat o úrodu. To s sebou přináší samozřejmě chudobu, můžeme vidět „*hladové tváře dětí*.“²²

Varšava

V básni „Varšava“ se mu vybavují vzpomínky na tento kraj z dětství, kdy jako malý chlapec zabodával prst do zelené mapy, kraje plného luk. Jaro zde bylo zelené, slunce svítilo. Již tehdy měl o tuto zem strach, o její budoucnost. „*Jen ať je cizí vojska nepošlapou*.“²³ Jeho dětské přání se ale nesplnilo.

Po válce přichází do oněch míst jako dospělý muž. Stav krajiny a města se výrazně od jeho dětství změnil, válkou je zničen tento kraj, působí mu to zármutek a ztrátu iluzí. „*Po létech muž se městu přiblíží, // Varšavo, slzám zašeptá tvé jméno. // Trnovou korunu zří na kříži. // Je město rozbořeno, vypáleno*.“²⁴ Uvádí zde i paralelu s ukřižováním Ježíše Krista, tak strašný je pro něj ten pohled na zbídačené, jakoby ukřižované město.

Od zármutku přechází ve svých verších až k ironickým poznámkám, vystihuje tím svojí rezignaci nad tak zoufalým stavem. „*požárem války rozžhavené cihly, // vy cihly dvakráté pálené*“²⁵

Objevuje se tu motiv žalující ozvěny, rozvalin. Lidi přirovnává k trosečníkům ve svém vlastním městě. Báseň je ale zakončena velmi pozitivně, do města vjíždí jeřáby a počíná se nová výstavba, to evokuje obraz budování socialismu. Zaznívá tu oslava práce a míru, tak jak to přináleží socialistické poezii.

V další básni se dostáváme do židovského ghetta ve Varšavě, je zde vylíčen obraz židovského hřbitova, kam se nedávají květiny, ale místo toho se tu hromadí kamínky. Kamínků je čím dál více, tolik je vzpomínek na mrtvé. „*Ranami, žalem, jak člun příliš přetížený, // zas s námi tady ztroskotává o kameny*.“²⁶ Nelze se tak lehko

²² BRANISLAV, František. *Pozdrav Polsku*. Praha: Melantrich, 1950. s. 13.

²³ Tamtéž, s. 15.

²⁴ Tamtéž, s. 15.

²⁵ Tamtéž, s. 16.

²⁶ Tamtéž, s. 21.

přenést přes minulost, ta ke světu patří, i když není zrovna pozitivní, nelze na ni zapomenout.

Jiné jaro

Druhý oddíl sbírky „Pozdrav Polsku“ je uveden básní „Jiné jaro“. Jak moc je toto jaro jiné se záhy dozvídáme. Je prý důležitým momentem našich dějin. Nacházíme se v Praze roku 1945, kdy končí válečné běsnění předchozích let. Soumrak je jedním velkým bojištěm, odráží situaci pod sebou, mluví se zde o soumracném boji, dým vyšlehává z plamene. Všechno se chystá k boji a tu již přichází nepřítel. „*Již blížila se vojska téměř zázračná, // lid nepřítele žene.*“²⁷ I přes boje příroda žije svým životem, přináší poselství míru, skřivan vzlétá nad přílbami bojujících, ohlašující pomalu konec této vřavy, je symbolem naděje, míru.

V těchto básních kontrastují nejrůznější obrazy, do rozporu se dostávají válka, boj a přírodní jevy. Ženou se mračna války, proti tomu ale vysvítají májové paprsky, které přinášejí probuzení a novou naději, nový život. Květen tohoto roku má být opravdu vítězný. „*Vzpomeňte, plameny tmou šlehávaly // v odvážná snění. Snění. Dnes už skutečná.*“²⁸ Tyto verše směřují již kamsi k agitaci, že ne všechny sny jsou nemožné, je třeba si jen za nimi jít, aby se staly skutečností. Můžeme si to vysvětlovat tak, že jde o apel k boji socialistickému, pohroužit se do výstavby nového světa.

Postupně jsme se dostali až ke konci války, už jsou vyvěšovány prapory, to značí konec války. „*A mír už svítá po kraji.*“²⁹

Poslední básně sbírky už jsou ryze patetické, oslavují všední den, práci. Je zde zasazena i intimní poezie, vzpomínky na dětství, matku. Nechybí ani vlastenecky orientovaná poezie.

František Branislav ve svých básních dokázal skloubit tematiku války s patetickými verši o výstavbě socialismu. Vnáší do poválečných obrazů témata práce všedního dne. Válka skončila a člověk musí žít dál, musí tedy začít stavět na ruinách

²⁷ BRANISLAV, František. *Pozdrav Polsku*. Praha: Melantrich, 1950. s. 29.

²⁸ Tamtéž, s. 31.

²⁹ Tamtéž, s. 36.

světa, jež byla válkou značně zdecimován. Pokouší se svými verši dodat lidem naději a víru v lepší budoucnost, čímž splňuje pokyny socialistických zástupců.

Jeho básně jsou psány pravidelným veršem, zavádí pravidelný rým (sdružený, střídavý, obkročný). Neopomíná ani interpunkci, dokonce ji využívá jako prostředku ke zvýšení napětí nebo k apelu. K básnickému vyjádření používá ich-formu, lyrický subjekt k nám jako čtenářům neustále promlouvá, snaží se nám vše co nejvíce přiblížit.

V básních se objevují přírodní motivy, střídají se tu roční období. Každé roční období s sebou přináší své specifické vlastnosti, jaro zde figuruje jako symbol pro nový začátek, něco končí, něco nového začíná, léto je obdobím radosti a šťastných dní. Pochmurný podzim přináší špatné zprávy, zima symbolizuje smrt, zapomnění, ale dokáže také mnohé skrýt. Příroda ho velmi fascinuje, popisuje její vůně, nálady, barvy, proto ji také často personifikuje, pro jeho básně je typická obraznost.

Lyrický subjekt se často noří do vzpomínek a vyzývá i čtenáře, aby si vzpomněli. Popisuje dni dávné, vzpomíná na ně, na jejich tóny. Jeho básně jsou prosyceny nadějí, každá báseň přináší naději, lyrický subjekt slibuje lepší časy. Např. „*V trnitém keři/ čekává jaro s růží.*“³⁰ Člověk si musí projít nejprve tím zlým, aby se dočkal toho lepšího, nejprve vidíme jen trny, ale s jarem, tj. časem změny, vykvete růže, jež je symbolem krásy a dobrého žití, skýtá nám naději. Po podzimu a zimě musí zase přijít jaro, lidský život funguje na principu střídání ročních období.

Velmi hojně se zde setkáváme s motivem zvonů. Zvony, když zvoní, tak jsou slyšet všude po kraji, jejich funkce je tedy informovat lidi, zpravují je o čase, o tom, že se koná bohoslužba, bijí v nejrůznější svátky, nebo když se něco přihodí. Zvony jsou součástí lidského života. Pokud znějí zvony, tak člověk ještě žije. Zvony nestárnou, vyzvánějí stále napříč staletími. Vyzvánějící zvony prezentuje jako symbol naděje. Zvony jsou zpravidla umístěny ve věžích, které jsou dominantou města či vesnice, reprezentují, mají dominantní postavení. Pokud jsou tyto zbořeny, to představuje pokoření, ztrátu důstojnosti, to vše přinášela válka.

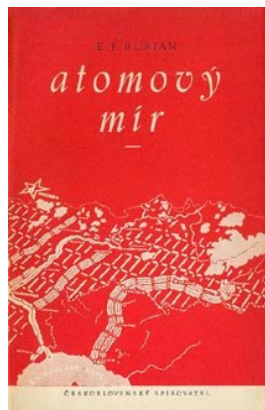
Pro Branislavovu poezii je příznačná citová zanícenost. Sepětí s rodným krajem se vyskytuje v jeho verších opakovaně. Odkazuje na rodný kraj, rodné město, rodnou zem, s tou spíná všechnu svoji naději. Vlast je pro něj svatým místem, tam je těžké prolévat krev.

³⁰ BRANISLAV, František. *Pozdrav Polsku*. Praha: Melantrich, 1950. s. 13.

7 Z díla E. F. Buriana (1904-1959)

7.1 Atomový mír (1950)

Už sám název „Atomový mír“ je velmi zajímavý, autor tím chtěl sdělit, že se jedná sice o mír, ale ten se může kdykoli zvrtnout. Jedná se o mír nestálý, protože atomové zbraně existují a stačí je jen použít. Dalo by se to říci také tak, že takový mír je jen zdánlivý, neurčitý, nelze stanovit, jak dlouho bude trvat, než z něj propukne atomová válka.

Jak vidíme už v půlce minulého století byla aktuální hrozba atomovými zbraněmi, autor se proto musel k tomuto vyslovit. Lyrický subjekt ve verších volá po zákazu války.

Počáteční verše jsou velmi poetické, předestírá se nám krásný slunečný červnový den, všude kolem vládne idyla. Obraz se mění ve chvíli, kdy se posuneme o pár mil dál do jiné země, do jiného kraje, ale obojí se udává ve stejnou dobu. „*Na dlouhé míle odtud// v tutéž dobu// v zemi kde dolar slunce zastínil// dva červi lezou z morového hrobu:*“³¹ A tyto dva smlouvají o ceně atomu. Hrozbu atomového boje připodobňuje morové nákaze, atomové zbraně by dokázaly zamořit celé země, tak jako dříve dokázal řádit mor.

Tyto dva protichůdné obrazy vyústí ve vysvětlení, proč dochází k takovým střetům dvou úplně odlišných věcí, světů. „*Jsou světy dva z nichž přeskakuje plamen// jen jedny drtí// druhé neleká*“³² Jedni využívají strachu druhých, žijí na úkor druhých, vydělávají třeba na atomech.

Ve verších se vracíme i k první světové válce, je zde zmíněno i jméno Franze Josefa der Erste. Říká se tu, jak taková záminka dokáže „*zapálit doutnák z konce století*“³³ Rozepře z konce století vyvrcholily právě na začátku nového století a rozpoutaly válku, zanechaly za sebou ubohé plačící matky, krutost neznala mezí.

Vyvstává tu i absurdní otázka po penězích. „*Kolik stály Kč// ty v tobě utracené životy*“³⁴ Jako by snad bylo možné lidský život vyvážit penězi. Tím se stupňuje hrůznost vyznění celé básně, že lidé hned myslí na oběti v penězích. Tím chtěl poukázat na to, jak světu vládne konzumní společnost.

Krom popisu válečných hrůz a hrozeb, se dostáváme i do roviny oslavy socialismu. Lyrický subjekt upírá svou pozornost k S. K. Neumannovi a vzdává hold jeho bojovné poezii, líbí se mu jeho pohled do budoucnosti. Proplétají se nám tu tedy obrazy socialistické poezie s obrazy válečnými.

³¹ BURIAN, E. F. *Atomový mír*. Praha: Československý spisovatel, 1950. s. 12.

³² Tamtéž, s. 13.

³³ Tamtéž, s. 20.

³⁴ Tamtéž, s. 24.

Další sloky nás posouvají o nějaký rok v dějinách dál, ocitáme se ve vlaku plném zubožených lidí, kteří jsou na cestě do koncentračních táborů. „*Vlak kymáci se horkým červencem// chlupaté mouchy nerušeně lezou// tím ubožáckým lidským pletencem// Nelze se pohnout*“³⁵ V domněnce, že se jedná o transport do koncentračního tábora, nás utvrzuje německy vyslovený příkaz „*Halt's Maul du*“³⁶ a zmínka o automatech esesáků.

Tato pasáž je zakončena slovy o vítězství u Stalingradu, vyzdvihuje tak Sovětský svaz. Nejprve jsou nám vyličeny hrůzy a na závěr se to dostává k oslavě socialismu.

Další pokračování ironizuje pány a lidi, kteří si uměli za každé doby udržet své „teplé místečko“. Jak snadno dokázali přestoupit, když byl u moci Hitler, tak drželi palce jemu.

Ukazuje dvě strany války, na jedné straně lidé trpící, na straně druhé ti zrádci, kteří se přidali k Hitlerovi, aby si chránili kůži, což dělali i na úkor cti. Dokázali zaprodat i vlastní rodinu.

Proti těmto lidem tu stáli také opravdoví hrdinové, pro něž čest, vlast a vlastní rodina byla víc než jejich život a dokázali se postavit a nepodvolit se, nezaprodat se systému.

Hodně se zde mluví o světoobčanství, světoobčánci jsou lidé prodejní, vlastně zrádci na svých rodinách, prospěcháři. Jsou to lidé přizpůsobiví, v každé době si dokáží nalézt výslunní. „*Jak už mu trochu jenom otrnulo// myslel si že má ve svých oporu// šplhal se zase jak se mu jen dalo// po zádech druhých pěkně nahoru*“³⁷

V dalších slokách je promlouváno takovými světoobčánky do duše, ukazuje jim, že existují lidé poctiví, že světoobčánky nemusí všude dobře přijmout. „*Když přihlásíš se v Polsku// nebo v Číně// odvážně k svému světoobčanství// řeknou ti// - Odpal zrádce na rodině!*“³⁸ Říká jim dále, co to znamená být světoobčanem, snaží se

³⁵ BURIAN, E. F. *Atomový mír*. Praha: Československý spisovatel, 1950. s. 42.

³⁶ Tamtéž, s. 43.

³⁷ Tamtéž, s. 65.

³⁸ Tamtéž, s. 73.

zapůsobit na jejich lidskou stránku. „*Být neutrálem// to je prašivina// kterou se mrcha války zasytí// Být světoobčanem// to je spoluvina// na každém novém krveprolití*“³⁹

Protože byla tato sbírka vytvářena v době probouzejícího se socialismu, nesmí tu chybět prvky socialistické poezie, popisuje se tu budoucnost, práce a všeobecné nadšení. Jak říká: „*Hněteme ze svých svalů budoucnost*“⁴⁰

Aby se mohla nová společnost vyvíjet, aby mohlo dojít k budování socialistické společnosti, muselo vše probíhat v míru. Vystupuje tu celá armáda, která je připravena bojovat za mír všemi prostředky. Zní tu hesla jako „*Zabraňte válce všemi zbraněmi!*“⁴¹ Žádá se tu zákaz války za všechny, kteří museli umřít na frontách nebo v koncentračních táborech, pod rukama nejrůznějších nestvůr, jako byli perversní doktoři, co dělali pokusy na lidech. O mír prosí prostě „*za všechny, které nikdo nevrátí zpět*“⁴²

Tato sbírka je jedním velkým apelem proti válce, dokazuje, jak umí být válečné běsnění kruté, jak nebezpečné jsou zbraně v lidských rukách, proto je nutné bránit mír „všemi zbraněmi“, tzn. všemi prostředky, např. tedy třeba verši, vystoupit veřejně proti válce. Vyslovit svůj nesouhlas s válkou a bojem.

Na základě protichůdných obrazů, krásného dne a válečného běsnění, odhaluje krutost války. Poukazuje na střet dvou světů, na svět mocných a bezmocných. Mocní si můžou dovolit vše, rozpoutávají válku kvůli svému prospěchu. Jde jim hlavně o moc a peníze. Obyčejní, chudí lidé je nezajímají, jsou pro ně jen hračky. Svět ovládá konzumní společnost.

Nejlépe ve všech dobách si žijí lidé prospěcháři. Těmto lidem se snaží vštípit základy morálky, vysvětluje jim, že ne všude je za jejich činy přijmou. Apeluje na ně, aby se nad sebou zamysleli a raději konali činy pro dobrou věc.

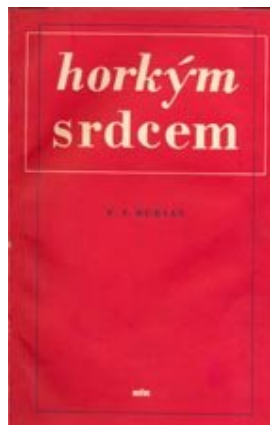
³⁹ BURIAN, E. F. *Atomový mír*. Praha: Československý spisovatel, 1950. s. 74.

⁴⁰ Tamtéž, s. 79.

⁴¹ Tamtéž, s. 91.

⁴² Tamtéž, s. 97.

7.2 Horkým srdcem (1950)

Sbírka „Horkým srdcem“ je koncipována převážně jako sbírka poezie budovatelské, která oslavuje práci a pracující lid.

Na konci sbírky se objevují zpěvné melodické verše plné krás každodenního života, prožíváme zde všední radost.

V oddíle s příznačným názvem „Lidé pětiletky“ vystupují prostí pracovníci, dělníci, jsou realisticky vyobrazení. Z těchto textů číší nadšení z práce a doby. Prostě poezie své doby jak měla být, vyhovující všem zákonům a nařízením, zahrnující požadavky doby, přispívající k růstu a vývoji nové společnosti, plná naděje a optimismu.

V této sbírce jde především o oslavu socialistického zřízení, jen v pár básních můžeme najít téma války. Jedná se o básně z oddílu „Wroclav“, konkrétně se zaměříme na tři z nich.

Je zde popisován poválečný stav Polska, všechno ale pak stejně spěje k životu, a tudíž socialistické výstavbě světa.

Wroclav

První z básní nese název „Wroclav“, oslavuje se zde konec vojny, která byla dlouhá a těžká. Poukazuje na to, že Polsko to ve válečné době nemělo jednoduché, vystupují nám tu obrazy uslzené matky. „*Polsko Matko uslzená// na hakenkreuz křížovaná*“⁴³ Z druhé části je nám jasné, že se báseň týká stavu po druhé světové válce. Vyjadřuje se zde, kdo byl tím mordýřem, kdo těžce ublížil Polsku.

V básni se oplakávají tisíceré válečné oběti, Polsko je pojmenovááno jako „Matka tisícibolestná“. Vratislav se označuje jako polská vdova, která na sobě nese černý závoj, který ale teď už hoří a řeky ji odívají do závoje bílého, a to svatebního, z mlh. Oslavuje se tak mír, konec války, vnímáme pozitivní vyznění celé básně, ve Vratislavi se znovu usidluje život.

Město Wroclav nebo tedy Vratislav je zde personifikováno, vystupuje zde jako živá osoba, která truchlí po svých synech, její obličej je popelavý od starostí. Válka v městě zanechala své stopy, to nám naznačuje tím černým závojem, poukazuje na četná spáleniště, která jsou smutnou vzpomínkou na válečné roky.

Malý Jasiu

Další báseň se zabývá osudem malého chlapce, je nazvána „Malý Jasiu“. Tento osmiletý chlapec přišel ve válce o oba rodiče. Ve svých osmi letech již zažil tolik útrap, básník zde postihuje jeho bídu, nejen tu materiální, ale také citovou. „*protože jeho krutých osm let// nepoznalo teplé sousto matčina prsu*“⁴⁴ Tím vyjadřuje veškerou krutost života, války.

Pozůstatky po válce tu leží všude kolem, chlapec postává se svými papirusy u hromady sutin, které dříve byly ulicí. Je to už něco zaniklého, na těchto místech pak musí vzniknout něco nového, musí se postavit nový svět, což hlásal socialismus.

Ruiny bývalé ulice nám tu kontrastují s přeživším chlapcem, ten bude žít dál, bude se moci podílet na nové výstavbě.

⁴³ BURIAN, E. F. *Horkým srdcem*. Praha: Mír, 1950. s. 41.

⁴⁴ Tamtéž. s. 45.

Wojewódzkie

Báseň „Wojewódzkie“ se také věnuje době po válce. Zase zde můžeme spatřit ruiny, které promlouvají, volají člověka, který je živý, protože ony už mají své dny sečteny, bortící se zdi znamenají zánik, ale člověk navzdory tomu tu pobíhá živý. „Naklonil se cár zdi ke druhému// Prašný chrapot k hromadám se sesul// Tiše drolí cihla k druhé cihle// v spáleništi kolem Wojewódzkého“⁴⁵

Ve sbírce *Horkým srdcem* je popisována generace z počátku století, na vše je pohlíženo zpětně, když říká: „*Kdo tehdy věděl...*“⁴⁶ a líčí všechny útrapy této generace. To, čím si tito lidé prošli, je důvodem, proč se přimykají k socialismu, ten jim přinesl konečně pohodu, klid a záruky, proto k němu vzhlíží.

Nás ale více budou zajímat verše s válečnou, zde spíše poválečnou tematikou. Ve verších se nám objevují personifikace (např. personifikované řeky, město, stát) a nejrůznější básnické obrazy (např. na hakenkreuz křížovaná). Ve válce zahynulo spousta lidí, jejich rodná města jsou označována jako vdovy. Zde je ukázána na příkladu Vratislav, ta je statečné, hrdinné město, které se musí vyrovnat s tolikerou zbytečnou smrtí. Navíc už teď zaznívá píseň míru, to značí, že vše špatné je už za námi. Dochází k proměně města. Černé spáleniště se ukrývá do bílé mlhy, město získává bílý závoj „svatební“. Jedná se o změnu pozitivní, válka skončila, přichází mír.

V polorozbořených městech i nadále žijí lidé. Hromady sutin představují něco minulého. Nacházíme se v mezidobí mezi tím, co bývalo, a tím, co teprve bude. Některé verše obsahují neukončené výpovědi. Autor se buď nechce opakovat, nebo přímo vyslovovat krutou realitu. Nejdůležitějším znakem v této poezii je životnost lidí. I zbořené zdi udiveně volají, jsou tu lidé a žijí. Vše může být zničeno, ale lidský život musí jít dál. Žijící lidé kontrastují s rumištěm, které je všude okolo.

⁴⁵ BURIAN, E. F. *Horkým srdcem*. Praha: Mír, 1950. s. 55.

⁴⁶ Tamtéž, s. 11.

8 Z díla Miroslava Holuba (1923-1998)

8.1 Denní služba

Sbírka „Denní služba“ je velmi pozoruhodným dílem, Holub v ní spojuje poezii s lékařskou praxí. Jeho poezie je charakteristická pohotovostní bdělostí, která je základní lékařskou, ale také lidskou povinností, v tom je možno spatřovat poslání této poezie.

Jako základ bere Holub fakta ověřitelná denní praxí, zajištěná výzkumem a zaznamenaná historiografií, jinak to tam nemá co dělat. To je dáno jeho skutečnou profesí, umí nést zodpovědnost a chce používat jen ověřená fakta, nechce vnášet do svých děl nepravdy.

Specifikum kompozice představuje opakování, to je spojeno s významovými změnami, je tedy bezprostředně myšlenkově motivované. Naděje v jeho básních se odráží v obyčejných lidských životech a jejich skutečích, věří v zázraky.

Hroby zajatců

V některých verších této sbírky se vrací k válce a k tomu, co s tím je spojené. Objevují se nám zde obrazy z druhé světové války. Například v básni „Hroby zajatců“ nám vystupují zesnulí zajatci z roku 1942. Nacházíme se v pohraničním pásmu, hranici charakterizuje Holub jako lože umřelí. Zbyl tu jen rozpadlý hřbitov, jinak všechno mlčí.

Čtyři hroby tu stojí jako odkaz minulosti, zůstaly nezasunuty, nesou jména čtyř bývalých zajatců (Kolisan Alexandr, Gavril Kondratěnko, Tantsenko Vladimír, Henri Joly). Na hřbitově jen šumí vítr, zdá se jakoby tam někdo promlouval, vítr jakoby přináší vyprávění o tažení, někdo zas přidává vyprávění o své matce. Na tomto hřbitově to vypadá, jako by se zajatci pod zemí drželi za ruce, jako by byli spřaženi. Potkal je stejný úděl, bojovali proti stejnému nepříteli, to je spojuje na jejich věčné cestě.

Varšava

„Varšava“, válkou zničené město, drží sotva pohromadě. Jediným tmelem těch všech ruin jsou ruce padlých, tyto ruce podpírají budovy. A nejen ty, ruce padlých představují i jakousi morální podporu pro lidi, kteří zde musí žít, kteří musí budovat nový svět okolo sebe. Má strach o to, aby někdo neserval stříbrný prapor svobody, tento prapor kryje nahotu města, tu přinesla válka se svými bombami. Na konci se opakují verše o padlých rukou, závěr je obměněn, tím se dosahuje gradace. Celkového vyznění básně nás vede k slábnoucímu nepříteli, před nímž nás také tyto ruce chrání, ukazují vnitřní sílu města a lidí v něm. *„Ruce padlých// ruce padlých zkamenělé// to chromé město podpírají// před tlící tváří// nepřítele“*⁴⁷

Zahradník

Když se hovoří o boji, válečných událostech nelze vynechat z tohoto obyčejné nezaujaté lidi. Zde nám vystupuje „Zahradník“, popisuje se nám tu úděl člověka. Zahradník se po dvacet let stará s láskou o svůj sad, opečovává ho, pak ale přijdou boje, staví se barikády u jeho sadu, on přispívá tomuto dění. Mlčky uřeže pro ně stromy, v jeho srdci musí v tu chvíli také něco umírat, přichází o část svého života, proto raději o tom nemluví, aby si nezpůsobil ještě větší bolest.

Následně ale na první pohled jedná trochu nelogicky, ale ta věc, co udělá má hluboký smysl. Vysází hned na místo uřezaných stromů nové. *„A potom navzdor hřmění děl// sadičky nové nasázel// -Víte, at' země nečeká-“*⁴⁸ Tím zasazuje nový život, přes to všechno zlé musí život dále pokračovat, vždyť po válce se bude zase žít obyčejný život a stromy jsou toho důkazem, protože nakonec se o nich dozvídáme, že

⁴⁷ HOLUB, Miroslav. *Denní služba*. Praha: Československý spisovatel, 1958. s. 21.

⁴⁸ Tamtéž, s. 22.

ted' už nesou jablka. Zasazení stromku znamená „nový nezkažený život“, nikdo nemůže zabít tu touhu po životě, život se bude vždycky vzpírat všemu a všem navzdory.

Výslech matematika

„Výslech matematika“ poukazuje na hloupost lidí, jež byli zástupci válečné moci. Šéf gestapa vyšetřuje matematika, zkoumá jeho sešitek s výpočty integrálů a klade mu absurdní otázky, jak kdyby měla matematika ohrozit jejich vládu. Ptá se po tom, k čemu ty výpočty slouží a jak dlouho na nich pracoval. Za odpověď 25 let se matematikovi vysměje, čímž dokazuje jen svou hloupost. „*A byl to smích// z konce civilizace*“⁴⁹ Tato báseň je kritikou hloupých lidí, které mají vysokou funkci jen proto, že uměli být ve správný čas na správném místě, je celkem absurdní, že takovýto lidé mají moc rozhodovat o životech jiných.

Dárce krve

Holub ve svých básních často vychází z lékařského prostředí, ne jinak je tomu i v další básni „Dárce krve“. Podle názvu můžeme soudit, že půjde o odběr krve. Ale po přečtení zjišťujeme, že je v tom mnohem hlubší smysl. Jde o krev jako takovou, jako o látku, která dokáže přežít staletí a která nás provází stále, ač byla tolikrát zbytečně prolita, zdůrazňuje nám její nesmrtelnost a tedy stálou přítomnost. Krev symbolizuje život, život postupuje stále dál, ač se mnozí pokoušeli ho zničit, zahubit. Všechny ostatní věci mizí v propadlišti dějin, vládne nad nimi věčná pomíjivost. „*I sochy šedivěji,// ocel černá,// břich dělům puká// a zuby ztrácí šelma.*“⁵⁰ Co tu bylo dřív, co dokázalo škodit, na to všechno působí zub času, ztrácí svou moc a působnost. Všechno to zůstává v minulosti, jen krev stále žije a koluje v lidských tělech dál napříč staletími.

V Holubových verších často narážíme na nejrůznější symboly. Nejdůležitějším symbolem jsou ruce. Ruce slouží člověku jako nástroj, bez rukou nemůže dobře pracovat. Ruce jsou pro člověka velmi cenné, s nimi dokáže mnoho, ruce mohou něco nebo někoho podržet, to má zásadní význam v Holubově básních.

⁴⁹ HOLUB, Miroslav. *Denní služba*. Praha: Československý spisovatel, 1958. s. 57.

⁵⁰ Tamtéž, s. 66.

Ruce padlých hrdinů ze světa nevytizely, naopak existují stále, jsou zárukou nového života. Ty ruce pomohly vyzískat mír pro přeživší. Ruce padlých pomáhají živým pokračovat v cestě a budovat nový svět, protože ten starý se nachází v ruinách. Zdecimovaná města kryje jen prapor svobody. Svoboda je to jediné, co teď mají. Ostatní si musí pod jejím pláštěm vybudovat.

Hrdiny v Holubových verších se stávají obyčejní lidé. Naději spatřuje v obyčejných činech, např. když zahradník podřeže milovaný strom pro stavění barikády.

Důležitým faktorem je život, ten si musíme chránit, musíme si ho cenit. Ne všichni ve válce měli to štěstí, aby mohli žít a podílet se na stavbě nového světa.

9 Z díla Vítězslava Nezvala (1900-1958)

9.1 Chrpy a města (1955)

Ve sbírce „Chrpy a města“ najdeme jak lyrické, tak i epické pasáže.

Noční host

Nezval využívá ve svých verších volný prozaizovaný proud vyprávění evokujících vzpomínku. Toho si můžeme povšimnout např. v básni „Noční host“, kde jde o neobvyklé setkání uprostřed nacistické okupace s Juliem Fučíkem, žijícím už tehdy v ilegality.⁵¹

V této básni je nám nejprve přiblíženo časové určení, odehrává se to v období Velikonoc roku 1942, v té době probíhá stále válka. Osoba zastoupena lyrickým subjektem je zpravena jakousi ženou o tom, že přijde nějaká návštěva. Žena mu klade otázku, zda je hlídán, z toho vidíme, že gestapo mělo za války prsty všude, opatrnosti nikdy nezbývalo. Je nám líčena vzpomínka ze setkání s Juliem Fučíkem, o níž jsme se zmiňovali již na začátku. Vypisuje nám Fučíkovu situaci, předestírá nám jeho mládí, úspěch u žen, popisuje ho jako milovníka poezie a člověka, kterého čeká trest za pravdu při projevech na schůzích a v továrnách. Fašisté byli zaměřeni proti projevům socialistických a komunistických tendencí.

⁵¹ HODROVÁ, Daniela, et al. *Česká literatura 1945 - 1970 : Interpretace vybraných děl*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. s. 88.

Mluví spolu o různých věcech, o svých napsaných knihách a tom, jak má národ bojovat, aby se nemusel posléze stydět. Verše jsou prosyceny nadějí, pohlížíme do budoucnost plné radosti, ale tu je nutné si nejprve vybojovat.

Báseň 9. květnu 1955

V této básni odkazuje básník k pomníku ve tvaru tanku, který stojí v Praze jako připomínka vítězství v květnu 1945. Děj básně se odehrává v době 10. výročí konce války v Praze. „Báseň k 9. květnu 1955“. Tento tank je umístěn v Praze na Smíchově, připomíná dobu, kdy se probíjovával na pomoc bojujícím na barikádách v ulicích města. Lyrický subjekt vzdává dík tomuto tanku a lidem, kteří bojovali v té době o naše životy, vzdává holt pěticipé hvězdě, hold socialismu.

V dalších básních se představuje nápisy na různé místech. Tato hesla jsou vyjádřením díků padlým hrdinům, všem obětem války. Uvědomuje si množství proteklé krve na bojištích válečných. Jedná se o oslavné básně. Uvědomuje si, že lidé padali ve válce bez viny nebo za vznešené ideály. Přestože se přes naše země převalil mrak válečného běsnění, je potřeba si uvědomit, že my přeživší musíme žít a snažit se o mír, aby už více nedocházelo k takovýmto katastrofám, abychom dokázali, že válečné oběti nepadli zbytečně. Říká např.: „*Šestadvacet tisíc nás zde// umučili,// krev, jež vytekla nám, znovu// vytéká.// Umřeli jsme, aby naši rodni žili.// Při památce naší, braňte// člověka!*“⁵²

Aforismy

Téma války se dále objevuje také v básni „Aforismy“. V jednom čtyřverší tu proti sobě stojí obraz války a míru. Válka je představována obrazem rezavého psa, jemuž srší plamen z ocasu, ten plamen ničí, spaluje města. Metaforou mírou je bělené prádlo ležící na lukách, z tohoto obrazu srší harmonie, tak jak by to v míru mělo být. Pradlenka košil nám přináší mír, ona vybělí krvavý hábit, vypere smuteční šat a všechno bude zase dobré, zde je typická naděje, kterou přináší socialistická poezie.

⁵² NEZVAL, Vítězslav. *Chrpy a města*. Praha: Československý spisovatel, 1955. s. 75.

Batávská slza

Minulost střetávající se s přítomností objevujeme v básni „Batávská slza“. Je zde paralela s hrozbou atomové bomby, batávská slza se totiž při dotyku hrotu rozprskává, to evokuje dopad atomové bomby. Jde o volání po záchraně světa, lyrický subjekt apeluje na čtenáře, aby se vydal na pomoc Titaniku, chrpám a městu, než se promění v poušť. V krámku starého obchodníka leží mezi jinými věcmi také malá batávská slza.

Lyrické ich vnáší do svých veršů smutek, že mladé pokolení už nezná batávskou slzu, nezná slzy, nezná jejich cenu, nedokáže si vážit obyčejných věcí.

Připomíná se tu srpen 1945, Praha jen kvete, všude vlají prapory a pak přichází okamžik, kdy „na jedno japonské město spadla batávská slza.“⁵³ V jeden okamžik se stanou dvě tak různé věci, v jednom koutě zeměkoule se rozprostírá kraj radosti a štěstí, na druhém konci dochází k obrovskému neštěstí, tam dopadá atomová bomba, hrozba dneška. Opakují se nám tu verše o tom, jak vypadá batávská slza, velikost neštěstí je tak gradována.

Hrozba atomových bomb se už přes deset let vznáší nad lidstvem, batávský fantom padá na svět. Lyrický subjekt apeluje na svědomí všech lidí, aby vyšli na pomoc a zabránili tak vzniku nové batávské slzy. Poukazuje se tu na vinu člověka, člověk pořád musí něco měnit a ne vždy je to k dobrému. „Malá batávská slza ... Byla nám pro radost, // všechno na tomto světě změnil a změnil člověk, // proměnil hnojící močály v zářivá přístavní města // ... // proměnil otroka práce, proměnil lidský stroj // v důstojnou lidskou bytost, která hájí svá práva, // proměnil růži v lék, proměnil batávskou slzu.“⁵⁴

Je smutný z těch všech proměn, které pak dokáží jen škodit.

Ve sbírce *Chrpy a města* se potýkáme s poválečnou poezií, vyrovnáváme se se ztrátami. Minulost je za námi, máme přítomnost a budoucnost si musíme teprve vybojovat, to je mimo jiné heslem socialistické společnosti. Lyrický subjekt apeluje na lidstvo, aby chránilo lidský život, aby už nedopustilo vzniknout nové válce.

Naději přináší obyčejní lidé, např. prادلenka, která vypere krvavé a válkou začernalé košile.

⁵³ NEZVAL, Vítězslav. *Chrpy a města*. Praha: Československý spisovatel, 1955. s. 193.

⁵⁴ Tamtéž, s. 194.

Nezval si uvědomuje nestálost míru, proto po něm volá. Můžeme z toho slyšet volání po záchraně světa. Svět může být lehko zničen atomovými zbraněmi. Je si vědom toho, co způsobí atomová bomba.

Všemu dění přispívá konzumní přístup společnosti, lyrický subjekt je smutný z toho, že už lidé neznají cenu slz, že lehko zapomínají na to špatné. Že si nejsou vědomi ceny života a váhy skutků druhých lidí. Cítí, že mezilidské vztahy jsou tímto konzumním přístupem ohroženy. Proto se snaží lidi probudit, apeluje na jejich city.

Myslí si, že obyčejné věci mají zůstat obyčejnými věcmi a ne aby procházely změnami. Ne každá změna vede totiž k dobrému (příkladem může být obměna smyslu pojmu batávská slza).

10 Z díla Ivana Skály (1922-1997)

10.1 Fronta je všude (1951)

Poéma „Fronta je všude“ vznikla v roce 1951. Tato poéma reaguje na situaci na Blízkém východě, mezi jiným se zaobírá také životem svého národa, promlouvá za celý kolektiv.

Sbírka vyslovuje svůj nesouhlas s válkou, je zaměřena protiválečně a protiamericky, odsuzuje americkou válečnou aktivitu, její politiku.

Země-Bohatýr

Téma války prostupuje celou sbírkou. Pojednává o udatenství. Samo udatenství tkví v podstatě země („Země-Bohatýr“), to hlásá sám název jedné z prvních básní sbírky „Fronta je všude“. Slovy Ivana Skály povstává z hloubi zákopů a přináší svou věrnost k boji, je rozhodnuta čelit všemu zlu. Odehrává se korejská válka. Vojáci Koreji

zastupují jakoby celé lidstvo v boji proti Americe. „*Do pušek jim celé lidstvo vkládá hněv, // pije hořkost, proklíná americké katy*”⁵⁵

V jiných verších odhaluje tato sbírka pravou tvář války, ukazuje, co válka dokáže, jak dokáže jen všechno ničit včetně lidských životů. Můžeme vidět i dětské oběti. „*Zem jitřní svěžesti se v krvi zachvívá // ze spálenisk a z tanky zrytých polích // a mrtvých dětí líčka tesklivá // na světě každou matku bolí*” Je z toho cítit sounáležitost zbylého světa, tato situace se prostě musí dotknout každého, i když se válka odehrává někde daleko ve světě. Člověk by si měl uvědomit, že nikdy neví, kdy ho může postihnout to samé neštěstí.

Gradace hrůz přichází s obrazem nebohých rolníků, na něž míří zbraň nepřítele, nevinné oběti musí čelit vrahům. Válka v té chvíli nabývá úplně jiné dimenze. Nejde už o boj jako takový, jde jen o bezduché vraždění, plenění. Nic jim není svaté, to ukazuje ubohost těch, kdož vyvolali válku. Silně pocítujeme básníkův odpor k válce a k Americe jako zdroji vši zloby. „*rolníky vida k zemi přibité // kulometem, jímž míří vrah, ne voják*”⁵⁶

V závěru dodává, že je nutné bojovat za svou vlast, že spousta věcí je těžkých, ale padnout za vlast těžké není, je to vlastně povinnost každého správného občana.

Jako i jiní autoři se nemůže srovnat s tím, jak na dvou různých koncích světa dokáže ve stejnou dobu nastavovat život jinou tvář. Na jedné straně vládne pokoj, na druhé straně řádí mor války, který je schopen vše pohltnout. „*Pod nebem našich měst pokojný dým se vine // a tam, tam plamen války zadávit má vše?*”⁵⁷ Vidí v tom nespravedlnost, která se na světě děje, naznačuje, že by s tím bylo třeba něco udělat. Soucítí s těmi, co trpí.

Skála reflektuje dění ve světě a paralelně to přenáší sem k nám, také ukazuje lidem pravou tvář ostatního mimosovětského světa. Protidemokratické ladění je obsaženo v další sloce básně. Skála předkládá ve svých verších čtenářům, co dokáže

⁵⁵ SKÁLA, Ivan. *Fronta je všude* [online]. [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=21>>. ISSN 1802-4726.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

demokracie, jak na ní doplatili v Koreji, když jí slepě uvěřili. „*A všechna o demokracii hesla// ocílkou byla, o níž brousil muž.// A tomu, kdo v ně důvěru kdys vkládal// kdo před pravdu je stavěl jako zed// déšť krvavý dnes nad Korejí padá// jak tvrdá přesvědčivá odpověď.*“⁵⁸ Korejští vojáci a občané jdou bojovat za budoucnost, jejich hrdinou je jejich osvoboditel Kim-Ir-Sen.

V Koreji se vede válka, to ale některým lidem u nás ve vlasti vůbec nic neříká, staví se k tomu apaticky a to není dobře. Skála apeluje na tyto lidi, že na základě toho, co se děje ve světě, by si měli uvědomit, jak je důležité bojovat za mír a že je nutné bránit to, co si tu léta budujeme, aby nás o to nikdo jako „demokracie“ nepřipravil.

Život má pravdu

„Život má pravdu“ přichází s obrazem pokojné země, kde vládne mír, to je ta naše socialistická země. A na tuto zemi neustále útočí světový kapitalista, ohrožuje náš mír. Jeho moc dosáhne snad všude, Skála ho charakterizuje jako šelmu číhající na svou kořist. Skála se snaží svými verši neustále bojovat se sovětským nepřítelem, bere to jako poslání své poezie. „*Kontinent hravě// přeměří dlouhými kroky.// Kolika tanků je třeba a kolik pum,// aby rozbořil, cos budoval měsíce a roky// a se zemí srovnal// tvůj dům.*“⁵⁹

Staví se také proti Radě bezpečnosti OSN, neuznává její kroky a postoje, vidí v nich jen vrahy nevinných lidí, jejich rozhodnutí se mu zdají nesprávná. „*Krev jakoby se valila ze síně, kde zasedá.*“⁶⁰ Vypovídá, že pro tyto lidi je důležitá výše jejich bankovního konta a že jim pranic nezáleží na lidech tam venku, a proto se rozhodují tak, jak se rozhodují a obětují spoustu lidí. Vzkazuje jim ale, že lidé se nevzdají a jim navzdory budou budovat svoji zem a chránit si mír. „*Ale zapomněli,// že všude, všude je fronta,// na níž lidstvo// pro štěstí vybojuje si zem.*“⁶¹ Zastává se sovětského delegáta v Radě, ten jediný se bije o věk života, v něj vkládá naději, toho bychom měli podpořit, ale bohužel nemá šanci v přesile 1:10. Podotýká, že těch deset ostatních delegátů je tak zaslepeno touhou po majetku, že nevnímají, že sovětský delegát má za sebou ještě

⁵⁸ SKÁLA, Ivan. *Fronta je všude* [online]. [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=21>>. ISSN 1802-4726.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

podporu světa, jsou to lidé sobečtí. „*A proto nevidí, že s dlaní sovětského delegáta// svou ruku pro mír// zvedají kontinenty.*“⁶²

Fronta je všude

„Fronta je všude“ to vypovídá celá Skálova sbírka, na těchto frontách se bojuje za mír, mír dokáže lehko porazit válku. Za mír ale musíme neustále bojovat. „*Očima míru, který rozdrtí tu// bomby do posledního atomu.*“⁶³

Skálovy verše jsou postaveny na kontrastu války a míru. Jeho básně se hemží udatnými hrdiny. Jeho verše jsou laděné proti americkému imperialistovi. Tím vším naprosto odpovídá tomu, co si žádala doba, nové umění a hlavně kulturní představitelé. Vyjadřuje sounáležitost lidstva v těžkých chvílích, apeluje na lidi, aby se zajímali o věci okolo nich, aby nebyli slepí a hluchí k tomu, co se děje jinde ve světě. Teď se jich to třeba netýká, ale příště může. Jde mu o to, aby si lidé u nás uvědomili, co mají a co by mohli ztratit.

V básních kontrastuje živá příroda, která je plná krás, se smrtí. Máme zde třeba protichůdné obrazy krve a jitřní louky. Pole se potýkají s tanky, to znamená ničení úrody a úroda rovná se život.

Nejdrastičtější obrazy přináší střet vrahů (vojáků) s nevinnými oběťmi (dělníci, rolníci). Skála nechápe, jak dělník může být pro někoho nepřítel. Na tom poukazuje nízkost myšlení amerických vojáků, jsou jak lítá zvěř, nic jim není svaté, zajímá je jen vraždění a plnění.

⁶² SKÁLA, Ivan. *Fronta je všude* [online]. [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=21>>. ISSN 1802-4726.

⁶³ Tamtéž.

Shrnutí

Jak jsme mohli vidět, každý autor měl možnost přistoupit k tematice války odlišně. Co autor, to jiný náhled na danou problematiku, v některých momentech se ale někdy i motivicky překrývají. V jednotlivých obrazech nacházíme jak různost, tak i shodu. Často se setkáváme s tím, že se nám střídají verše socialistické poezie s verši válečnými a protiválečnými.

Někde probíhá válka neustále, někde už máme období poválečné a kolují tam jen vzpomínky a připomínky, pohybujeme se v rozvalinách a směřujeme k budování, což bylo základem socialismu. Nejlépe je to ale hodnotit autor od autora.

Konstantin Biebl prošel ve své sbírce *Bez obav* období od první světové války až k současnému dění v 50. letech. Jeho záběr v této sbírce byl opravdu široký. Biebl odhalil ve své sbírce hrůzy fašismu. Využil také ironii, některé jeho verše útočí až satiricky. Opovrhuje úředníky gestapa. Jeho verše se vyznačují apelativností, apeluje na člověka, aby bojoval, klade důraz na důležitost boje proti zlu. Vyjadřuje se k bombardování, ukazuje rozbombardovaná města, v opozici k tomu přikládá obraz živoucí přírody, která žije i přes všechno dění okolo, kontrastuje s umíráním ve válce. Pak se dostává i k době poválečné, kdy se začínají odklízet pozůstatky války, holduje tu práci a míru, s tím se pojí budovatelství socialistické.

Vítězslav Nezval se zase věnuje hlavně nacistické okupaci. Ve většině jeho veršů se objevuje naděje a pohled do budoucnosti, čemuž u Biebla v takové míře vůbec nebylo. Vzdává hold socialismu, pomohl nám dle něj totiž od války. Vyzývá přeživší, aby si vážili svého života, aby žili tak, aby si ho zasloužili, život si musí vybojovat. V básních se sváří válka s mírem. Zaobírá se i problematikou atomové bomby. Pozoruje rozporuplnost světa, v jednom kraji vládne mír a pohoda, jinde se potýkají s neštěstím a lidé tu trpí. Život má dvě strany jako mince.

Verše Františka Branislava jsou plné naděje, vždycky si najde nějaké východisko, v němž lze spatřovat naději. Zabývá se Polskem, vidí slzy, pokoření a krev, polský národ se dostal až na dno, teď se musí snažit povstat. Za války není možné sklízet, k vidění v krajině jsou neobdělávaná pole, s tím jde ruku v ruce bída a hlad. Lidi charakterizuje jako trosečníky, všude kolem se trousí smutek, každá ozvěna „žaluje“

bolest a nespravedlnost světa. Příroda tu vystupuje jako posel míru, můžeme pozorovat rozpor mezi přírodou a válkou. Do města vjíždějící jeřáby a tím pádem začíná výstavba, ta přináší naději na nový život, prapory vlají ve vzduchu, začíná se nová éra.

Miroslav Holub zase zaměřuje své verše na hrdiny, oběti a obyčejné lidi. Holubova lékařská praxe se tu samozřejmě také promítá. Naděje se v jeho sbírce *Denní služba* odráží v lidských životech a jejich skutečích. Již když popisuje hřbitov a pomník padlých zajatců. Pomník tu stojí jako odkaz minulosti, vidí tu věčné spojení těchto ztracených lidí. V dalších verších objevující se ruce padlých znamenají morální podporu pro přeživší spoluobčany. V jeho poezii kvete neustávající život. V lidských žilách stále koluje krev, která byla již tolikrát prolita, a přesto to všechno přestála a putuje dál. Válka je pryč se vším svým zlem, ti, jež zabíjeli, zemřeli a vraždící stroje zrezli. Jen krev tu zůstává jako nepokořený vítěz.

E. F. Burian stejně jako Vítězslav Nezval sleduje rozpornost dění v jednom okamžiku na dvou různých místech na světě. V jednom obraze krásný idylický den, v druhém jen hrůza a utrpení. Zmiňuje první světovou válku, pak se dostává k transportu vězňů do koncentračního tábora, odkrývá veškerou hrůzu a hnus, závěrem oslavuje socialismus, který nás před tím má ochránit. Ironizuje pány a vládcy, kteří nás terorizují, proti tomu staví hrdiny, jež dokázali pro dobro lidstva obětovat svůj život. Staví se proti prodejnosti některých lidí. Ve verších bojuje za mír, je pro zákaz války, oplakává oběti, oslavuje konec války.

Verše Ivana Skály se nesou v duchu protiamerickém. Jeho sbírka *Fronta je všude* se věnuje tematice Korejské války. Soucítí s těmi lidmi tam, vidí nevinné oběti, proti nimž staví vrahy zabijáky. Zase se nám tu vyskytuje obraz dvou různých míst a různých událostí. Náš je svět je ve znamení výstavby, budování, proti tomu tu stojí svět zla, kde lidé musí trpět kvůli demokracii. Jasně z toho číší nenávisť proti západu a hlavně Americe.

Ať psali každý z nich o čemkoli z širokého repertoáru válečné tematiky, vždycky se nám tu objevuje negativní postoj k válce, válka znamená zlo, utrpení, kterému se musí hrdinně čelit, nic jiného nezbyvá. Vždy ale žije naděje. Někde potkáváme naději na každém kroku, některý autor je více skeptičtější, a tak se naděje v jeho verších objevuje méně často. Naděje a odpor k válce, to je to, co spojuje tato díla.

Závěr

Nyní se dostáváme na závěr této bakalářské práce. Celou dobu jsme se tu věnovali 50. letům 20. století a poezii, jež v této době vznikala. Při interpretaci jednotlivých momentů jsme se zaměřovali na tematiku války. Zaobírali jsme se motivy vztahujícími se k válečné tematice.

Jak už bylo řečeno v poezii 50. let 20. století se setkáme spíše s motivy a tematikou práce, budování nové společnosti, dělníkem, nesmí chybět mír a pohled do „růžové budoucnosti“. Nenachází se tu tedy moc místa pro individualismus, pesimismus, návraty do minulosti, válku. Jediný boj, který je oficiálně uznáván, je společenský boj za socialistickou společnost.

Autoři v 50. letech 20. století to neměli vůbec snadné. Pokud se nepodřídili diktátu socialistických kulturních vůdců, nastávali jim problémy například s vydáním té či oné sbírky, pokud nevyhovovala požadavkům doby. Kdo chtěl jít proti proudu neměl moc šancí, proto spousta spisovatelů volila cestu kompromisu. Naoko se jakoby ztotožňovali s tím, co po nich bylo vyžadováno, ale ve své podstatě se snažili ve svých dílech obsáhnout víc, než bylo povoleno či nařízeno. Proto i v takto nepříznivé době můžeme najít díla, která si i dnes zaslouží obdiv. Ne všichni propadli naprosto do rukou schematismu, který se v té době začal výrazně rozmáhat.

Ale přesto spousta autorů se nechávala unášet proudem socialistického realismu a jen na některých místech se můžeme setkat například s motivy války. To nemusí ale nic vypovídat o tom, že by se snažili vybočit, protože válka se dostávala i do děl autorů striktně se držících socialistického realismu, protože to bylo i v té době téma velmi živé. Celý svět např. sledoval válčení v Koreji, ale i jinde. Válka v Koreji byla aktuální kvůli zásahu amerických vojsk, v sovětském bloku vládla protiamerická nálada, toho si autoři byli vědomi a v tomto duchu o tom i psali. Ale ať to bylo, jak bylo, tak válka je pořád válka a není možné, aby o tom poezie mlčela.

Jak již bylo řečeno, doba si hlavně žádala své hrdiny na poli práce. Dělník měl být hlavní hrdina, pro něj měla být psána povzbuzující, jemu srozumitelná poezie. To vše ale na úkor umění, poezie tím ztrácela mnoho ze své krásy, doplácela na zákony a nařízení, kterým se jen těžko mohla plně podvolovat. Opravdová poezie totiž nezná hranice a meze, jak tvrdil i velký autor, jímž byl Vítězslav Nezval.

Poezie si žije svůj život, neříká se tím, že by snad nereflektovala, co se děje okolo ní, co se děje ve společnosti. Ale ve službách výstavby socialistické společnosti se spíše schematizuje, což jí ubírá na barvách a různorodosti, které je sto dosahovat.

Válka sice nebyla hlavním zájmem socialistické poezie, ale válečná hrozba v té době stále visela ve vzduchu. Všichni si byli válečného nebezpečí dobře vědomi, navíc základním stavebním kamenem pro budování socialismu byl mír. Pokud by nebyla splněna podmínka míru, nemohla by se rozvíjet socialistická kultura, společnost. To, že se o některých věcech nemluví, neznamená, že neexistují.

Válka existuje v životě každého z nás, každý musí stále s něčím pomyslně bojovat, nejde tedy naštěstí o boj se zbraněmi, jako tomu bylo za světových válek, ale nejen během nich, stále se bojuje i jinde ve světě, lidé umírají na bojištích, ale i mimo ně. Celkový mír asi není nikdy zcela možný, vše to je jen zdánlivé. Vládne pouze zdánlivý mír, který může být kdykoliv sražen na kolena a ...

Použitá literatura

Primární

- BIEBL, Konstantin (1951). *Bez obav*. Praha: Československý spisovatel, 1951.
- BRANISLAV, František (1950). *Pozdrav Polsku*. Praha: Melantrich, 1950.
- BURIAN, E. F. (1950). *Atomový mír*. Praha: Československý spisovatel, 1950.
- BURIAN, E. F. (1950). *Horkým srdcem*. Praha: Mír, 1950.
- HOLUB, Miroslav (1958). *Denní služba*. Praha: Československý spisovatel, 1958.
- NEZVAL, Vítězslav (1955). *Chrpy a města*. Praha: Československý spisovatel, 1955.
- SKÁLA, Ivan (1984). *Vybrané spisy*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

Sekundární

- BAUER, Michal (2003). *Ideologie a paměť*. Jinočany: H & H, 2003.
- BLAŽÍČEK, Přemysl (2002). *Kritika a interpretace*. Praha: Triáda, 2002.
- ČERNÝ, Václav (1992). *Paměti III (1945-1972)*. Brno: Atlantis, 1992.
- GALÍK, Josef (1987). *Česká literatura po roce 1945 (1945-1969)*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1987.
- HODROVÁ, Daniela, et al (1992). *Česká literatura 1945 - 1970 : Interpretace vybraných děl*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992.
- JANOUŠEK, Pavel, et al (2007). *Dějiny české literatury 1945-1989. II., 1948-1958*. Praha: Academia, 2007.
- JANOUŠEK, Pavel, et al (1995). *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*. Praha: Brána, 1995. 2 sv.
- MENCLOVÁ, V., VANĚK, V. (2005). *Slovník českých spisovatelů. 2.vyd.* Praha: Libri, 2005.
- PAVELKA, Jiří (1983). *Hledání místa v dějinách*. Praha: Československý spisovatel, 1983.

PETRMICHL, Jan (1962). *Patnáct let české literatury 1945-1960*. Praha: Československý spisovatel, 1962.

PŘIBÁŇ, Michal, editor (2002). *Z dějin českého myšlení o literatuře 2 (1948-1958): Antologie k Dějinám české literatury 1945-1990*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002.

ŠTOLL, Ladislav (1950). *Třicet let bojů za českou socialistickou poezii*. Praha: Orbis, 1950.

Internetové odkazy:

NEJEDLÝ, Zdeněk. *O úkolech naší literatury* [online]. [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=25>>. ISSN 1802-4726.

SKÁLA, Ivan. *Fronta je všude* [online]. [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=21>>. ISSN 1802-4726.

TAUFER, Jiří. *Projev na konferenci SČSS 22.1.1950* [online]. [cit. 2009-03-31]. Dostupný z WWW: <<http://www.sorela.cz/web/articles.aspx?id=74>>. ISSN 1802-4726.